

OHRANJEN-/A/O V PREVODU: SPOLNO OBČUTLJIVA RABA JEZIKA NA SLOVENSKEM ODDELKU GENERALNEGA DIREKTORATA ZA PREVAJANJE EVROPSKE KOMISIJE

Mojca ŠAUPERL

Slovenski oddelek Generalnega direktorata za prevajanje Evropske komisije, Luksemburg¹

Šaupperl, M. (2019): Ohranjen-/a/o v prevodu: spolno občutljiva raba jezika na slovenskem oddelku Generalnega direktorata za prevajanje Evropske komisije. Slovenščina 2.0 7 (2): 197–202.

DOI: <https://doi.org/10.4312/slo2.0.2019.2.197-202>

1 UVOD

Na slovenskem oddelku Generalnega direktorata za prevajanje Evropske komisije se s spolno občutljivim jezikom ukvarjamo od leta 2016, ko smo opazili vse pogostejšo rabo spolno nevtralnega jezika v angleških izvornikih. Tak jezik štejeemo za namerno izbran način pisanja in torej za pomembno prvino izvornika. Vendar pa spolno nevtralnega jezika običajno ni mogoče neposredno prevesti v slovenščino, in če spolno nezaznamovane oblike prevajamo z generičnim moškim spolom, je jezik prevoda seksističen. Večinioma je treba spolno nezaznamovanost v prevodu izraziti neodvisno od izvornika. Slovenski oddelek Generalnega direktorata za prevajanje Evropske komisije je smernice za spolno občutljivo rabo jezika razvil v sodelovanju s strokovnjaki in strokovnjakinjami iz slovenske javne uprave in akademske skupnosti. Nekatera sredstva spolno občutljivega jezika so relativno neproblematična, za mnoga vprašanja pa so potrebne nadaljnje raziskave in izkušnje.

---

1 Za vsebino tega dokumenta je odgovorna izključno avtorica, mnenja, izražena v njem, pa ne predstavljajo nujno uradnega stališča Evropske komisije./The content of the document is the sole responsibility of its author and any opinions expressed herein should not be taken to represent an official position of the European commission.

2 NASTANEK SMERNIC

Na slovenskem oddelku Generalnega direktorata za prevajanje Evropske komisije v Luxembourgju smo se začeli s spolno občutljivo rabo jezika (v nadaljnjem besedilu: SORJ) ukvarjati leta 2016, ko smo opazili, da se v angleških izvornikih Komisije vse pogosteje in vse dosledneje uporablja t. i. spolno nevtralni jezik. Zavedeli smo se namreč, da gre za prvino izvirnika, ki se v prevodih izgubi, saj je večinoma ni mogoče neposredno prevesti iz angleščine v slovenščino. Po ustaljeni praksi smo uporabljali t. i. generični moški spol in s tem nehote ali nevede zanemarjali namero avtor-ice/ja², da bi enako obravnaval osebe različnih spolov. Spoznali smo, da je treba pri prevajanju prepoznati sredstva spolno nevtralnega jezika v izvorniku, v prevodu pa načelo spolno občutljivega jezika izraziti s sredstvi, lastnimi slovenščini.

Vzpostavili smo stik s Sektorjem za enake možnosti Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, kjer so že imeli konkretne izkušnje s spolno občutljivo redakcijo besedil. Skupaj smo prepoznali potrebo bo podrobnejših smernicah in se sporazumeli o njihovi pripravi.

V naslednjih mesecih smo na našem oddelku ob preučevanju svojih prevodov besedil za širšo javnost (zlasti sporočil za medije in govorov) pripravili prve smernice, ki smo jih ponudili v razpravo neformalni skupini posamezni-c/kov iz slovenske javne uprave in akademske sfere avgusta 2017.³ Nadaljnja razprava in razvoj smernic sta potekala v ožji skupini⁴, ki si je prizadevala zbrati *obstoječa* jezikovna sredstva in načela, ki jih je mogoče uporabiti pri SORJ, ter opredeliti vprašanja, za katera se v jezikovni praksi še niso oblikovale

---

2 Na oddelku si prizadevamo, da bi našli dosledno načelo za zapis okrajšav. Ugotavljamo namreč, da pišočim ni vedno jasno, kolikšen del besede je treba zajeti po poševnici oziroma podčrtaju (*magister/-ica, magister/-rica, magister/-trica*). Razmišljamo o inovativnem zapisu, ki ga preizkušam v tem besedilu (*magist-er/rica*), pri katerem se po skupnem delu zapiše vezaj, nato pa po abecednem redu končna dela, ločena s poševnico (vezaj sledi skupnemu delu tudi tedaj, ko ena od oblik z njim sovpada, npr. *vdov-/cev*). Zdi se nam, da bi bil tak način zapisa preprostejši, predvsem pa ne bi dajal prednosti nobeni spolski obliki.

3 Doc. dr. Heleni Dobrovoljc, Jasni Jeram, izr. prof. dr. Marti Klanjšek Gunde, red. prof. dr. Martini Ožbot Currie, asist. dr. Damjanu Popiču in red. prof. dr. Marku Stabeju se zahvaljujemo za izjemno zanimivo razpravo in mnoge tehtne pripombe.

4 Za nepogrešljivo sodelovanje se zahvaljujemo doc. dr. Heleni Dobrovoljc, red. prof. dr. Marku Stabeju in Jasni Jeram.

zadovoljive rešitve. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je te smernice izdalo novembra 2018.⁵

Na slovenskem oddelku Generalnega direktorata za prevajanje Evropske komisije smo medtem dalje preučevali možnosti za SORJ v svojih prevodih, izvedli usposabljanja o SORJ za prevajal-ce/ke, se o vprašanju pogovarjali s kolegi-/cami drugih jezikovnih oddelkov⁶ Generalnega direktorata za prevajanje Evropske komisije in s slovenskih oddelkov prevajalskih služb drugih evropskih institucij, letos septembra pa objavili izčrpne oddelčne smernice za SORJ, ki nadgradnjo Smernic iz leta 2018 dopolnjujejo s poglavjema o spolno nezaznamovanem jeziku v slovenščini in o prevodnih vprašanjih.

3 OD SMERNIC K PREVAJANJU

Objava oddelčnih smernic je sicer pomemben mejnik v ozaveščanju prevajal-cev/k o SORJ, vendar so smernice pri prevajanju lahko le v pomoč in ne rešujejo vseh težav. Za prevajal-ce/ke na našem oddelku ostaja SORJ ena od mnogih prvin izvirnikov, ki se pod pritiskom raznih dejavnikov besedila in pogojev dela v prevodu ohrani ali opusti.

Najpomembnejše merilo za uporabo SORJ je na našem oddelku besedilna vrsta, oziroma kategorija besedila. V zakonodajnih besedilih oziroma njihovih predlogih se po dogovoru med institucijami Evropske unije na splošno uporablja generični moški spol. SORJ dosledno upoštevamo pri razpisih za prosta delovna mesta oziroma za izbor kandidat-k/ov za delo na institucijah. Pri prevajanju teh besedil, ki so pravno zavezujoča in jih je zato treba prevesti z najvišjo mero natančnosti, izboljšujemo svoje rešitve in smo med drugim začeli preučevati spolno nezaznamovane oblike v slovenščini. Največ prožnosti pri prevajanju nam omogočajo bolj poljudna besedila, kot so sporočila za

---

5 Smernice so dostopne na povezavi projekta PLOTINA, ki je sodeloval v neformalni skupini za pripravo smernic: https://www.ki.si/fileadmin/user_upload/datoteke-splosno/Projektna_pisarna/PLOTINA/smernice_web.pdf.

6 Za urejanje besedil Evropske Komisije v angleščini se v Angleškem slogovnem priročniku Komisije (https://ec.europa.eu/info/files/english-resources-english-style-guide_en) priporoča čim doslednejša raba spolno nevtralnega jezika. Generalni direktorat za prevajanje Evropske komisije jezikovnim oddelkom prepušča, da SORJ oziroma spolno nevtralen jezik upoštevajo v skladu s svojimi jezikovno-kulturnimi okolji. Različni jezikovni oddelki imajo zato različne pristope do vprašanja.

medije, govori in brošure. Pri teh se glede na bolj ali manj tehnično naravo besedila, vsebino (npr. naštevanje samostalnikov, ki označujejo osebe), ciljno publiko (širša ali strokovna javnost) in druge dejavnike odločimo, ali bomo SORJ uporabili dosledno, mestoma ali sploh ne.

Poudariti je treba, da zaradi kompleksnosti postopka prevajanja, predvsem pa zato, ker večinoma ne prevajamo konkretnih sredstev spolno nevtralne rabe, ki so uporabljena v angleškem izvirniku, pač pa načelo SORJ v slovenščini samostojno izražamo na zanjo značilnih mestih in z zanjo značilnimi sredstvi, med samim prevajanjem včasih prezremo priložnost za SORJ. Zato je rabo SORJ v prevodu pogosto smiselno pregledati neodvisno od izvirnika. Da bi prevajal-ci/ke samostojno izrazili SORJ, pa moramo včasih globlje poseči v izvirnik in se od njega celo oddaljiti. Končna rešitev je tako kot pri raznih drugih prvinah besedila pogosto odvisna od odločitve direktorata, ki prevod naroča.

4 ISKANJE IN PREIZKUŠANJE REŠITEV

Na tem mestu ne bom predstavila tistih naših priporočil za SORJ, s katerimi smo relativno zadovoljni. Ta so deloma zapisana v Smernicah, ki jih je izdalo Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, predvsem pa so združena v oddelčnih smernicah. Ker želimo spodbuditi raziskovanje področij, za katera povsem zadovoljivih rešitev še nimamo, naj povzamem težave.

Obetavno področje so spolno nezaznamovane oblike v slovenščini. Sem ne sodijo le nezaznamovane samostalniške oblike (*oseba, človek, priča* itd.) in zveze (*pionirska osebnost, avtorska skupina* itd.), temveč tudi pridevniki in odvisnih sklonih dvojine (razen tožilnika) in množine (*dežurnih, ostarelim, prizadetimi* itd.), glagoli v sedanjiku, velelniku in nedoločniku, mnogi zaimki, trpnik s *se* itd. Vse te oblike je treba zbrati in boljše preučiti. Pri pisanju oziroma prevajanju pa je pomembno, da znamo po njih poseči, kadar se želimo izogniti seksističnemu jeziku.

Trdih orehov pri preseganju seksističnega jezika je še precej. Mednje gotovo sodi prevladujoča praksa, da se za funkcije oziroma urade in institucije uporablja generični moški spol, tudi kadar jih zaseda oziroma vodi ženska (npr. *urad informacijskega pooblaščenca, varuh človekovih pravic* itd.).

Druga težava je dejstvo, da razvezovanje samostalnikov, ki označujejo osebe, na moško in žensko obliko besedilo podaljšuje. To večinoma ni problematično pri posameznih samostalnikih, pač pa pri nizih (npr. *delavci migranti in njihovi vzdrževanci*). V takih primerih tehtamo med pravičnostjo SORJ in jedrnatim, neprisiljenim slogom prevoda. Pogosto se zdi, da bi razvezovanje samostalnikov nesorazmerno obremenilo besedilo pri dolgih besednih zvezah, zlasti kadar tak samostalni ni jedro besedne zveze (npr. *prosto gibanje delavcev*). Na našem oddelku smo se odločili, da v takih primerih zanemarimo razvezovanje na žensko in moško obliko.

Občasno se v izvorniku omenjajo konkretne osebe, katerih spol zaradi spolno nevtralnega jezika ni razviden (*The motif of the coin was designed by a student* → *Motiv kovanca je oblikoval učenec / Motiv kovanca je oblikovala učenka*). V takih primerih je nujna ozaveščenost prevajal-ca/ke, da prvino opazi in se, če to omogočajo čas in drugi dejavniki besedila in naročila, pri kontaktni osebi na direktoratu, ki prevod naroča, pozanima o spolu konkretne osebe.

Pri odločanju o uporabi generične moške oblike ali para ženske in moške oblike je pomembna tudi tematika besedila. Zlasti v besedilih o spolu namreč samostalnice v moškem spolu marsikdo razume kot spolno določne, ne pa generične (*V povprečju 44 % Evropejcev meni, da bi morale ženske skrbeti za dom in družino*).

Ko se ozavestimo o seksističnosti jezika, nas začnejo motiti povedi, kakršna je *Polovica delavcev je žensk*. Da bi za poved *Half of the workers are women* našli glede na SORJ bolj smiseln prevod, se moramo oddaljiti od izvornika, npr. *Polovica kolektiva / delovne sile so ženske*.

Težavno je tudi prevajanje poudarjene ženske oblike (*woman doctor*), saj pri ženskih oblikah v slovenščini težišče pomena ni na obrazilu za ženski spol, pač pa na osnovi, ki označuje npr. poklic (*zdravnica*). Opažamo sicer rabo *ženske zdravnice, ženske umetnice, ženske športnice*, vendar se zdi taka raba marsikom napačna. Glede na konkretno besedilo se je morda treba odločiti za vnos dodatne informacije: *Raziskava kaže, da je za srčne bolnice bolje, da jih zdravijo zdravnice* → *Raziskava kaže, da je za srčne bolnice bolje, da jih zdravijo zdravnice, ne zdravniki*.

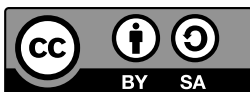
Navsezadnje so tu še razne druge sistemske jezikovne omejitve. Mednje sodi tudi različen odnos do priimkov žensk in moških, čemur se skušamo v svojih

prevodih izogibati. Namesto da bi svojino žensk izražali le na dolgo, z imenom (ali vsaj njegovo začetnico) in priimkom ženske v rodilniku (npr. *Komisija Ursule von der Leyen*), smo po zgledu rabe iz medijev (npr. *Lagardina lista*, *Bratuškina vlada*) sklenili dopustiti možnost *von der Leynina Komisija*, kar za predsednico omogoča enako ekonomično rabo kot za njenega predhodnika (*Junckerjeva Komisija*).

5 NADALJNJE DELO

Številna vprašanja si želimo na slovenskem oddelku Generalnega direktorata Evropske komisije bolje razumeti in z zanimanjem sledimo, kdaj jih bosta slovenistična in prevajalska stroka natančneje preučili. Med ta vprašanja sodi poleg že omenjenih spolno nezaznamovanih oblik ujemanje po bližini, raba veznika *oziroma* in njegovo pomensko prekrivanje z *in* in *ali*, možnosti za SORJ pri zaimkih (npr. *kdo*, *nihče*), doslednejši zapis okrajšav z vezajem *oziroma* podčrtajem in drugo.

Čeprav prevajal-ci/ke radi dajemo prednost doslednim pristopom, se zavedamo, da seksističnih oblik v jeziku (še?) ni mogoče povsem odpraviti, da pa je nedosledna raba SORJ boljša kot dosledno ignoriranje. Na našem oddelku se zavedamo, da se jezik spreminja in da so minljivosti še posebej podvrženi inovativni poskusi, zato na svoje smernice za SORJ gledamo kot na odraz trenutnih dognanj. Pozorno pričakujemo nova dognanja stroke v Sloveniji, zavezani pa smo prevajanju, pri katerem po najboljših močeh ohranimo čim več črke in duha izvirnika.

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons: Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna. / This work is licensed under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International.

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>